

Samvitsku-grunnurinn og onnur blomstur

Nókur leyslig hugskot um sjálvsásannan – og hvat kann spyrjast burtur úr henni

EFTIR HANUS ANDREASSEN

NAKRAR AV teimum viðmerkingum, sum hava verið í bløðunum aftan á tær seinastu samráðingarnar í Keypmannahavn og aftaná at Bonnerup-frágreiðingin varð almannakunngjørd, eru fyrri summum lesarum ein áminning um, at henda tíðin kanska er tann søgulæysasta av øllum tíðum. Ábreiðslurnar regna niður yvir Lykkeittoft, Jelveð, Bonnerup sjálfan og onnur, sum hava syndað ímóti okkara neyðar fólki. Tey, sum eru komin nakað til árs og minnst ein mansaldur aftur, mugu spyrja seg sjálf, um tey eru rakt av onkrum serliga lúnskum slag av amnesi. Var tað Lykkeittoft, sum framdi svartkjaftaevintýrið? Legði Jelveð mvg á tann feroyska heimadnaðin? Eru Atli Dam, Jógván Sundstein og Vilhelm Johannesen í roynd og veru non-persons – ella kanska tekniseriufigurar líka so óveruligir sum Dupont og Dupond ella Tournesol professari?

Royndin hjá áttatiárunna politikarum og vinnulivs-fólkum at flyggja undan egnum gerðum og skáka sær undan egnari ábyrgd er sum frá liður blivin so viðgongd og hópiseis, at hon mest minnir um ein av hesum infantilum amerikonsku science-fiction filmunum, sum skemma okkara sjónvarpsskrmar. Hetta er kanska tað mest hættisliga fyrbrigdið, sum okkara samfelag í løtuni stendur yvirav.

Ti hovusfyrirtætin fyrri at koma so mikið sum eitt stig víðari í arbeiðinum at endurreisa hesa litlu norðurlendsku tjóðina búskaparliga og vinnuliga er sjálvsásannan. At siggja tingini, sum tey veruliga fóru fram. At skilja orsökir og avleiðingar íð einum klárskygni, sum er uttanveltað og ónómið av subjektivum

ynskimyndum. Og – tá tað er gjørt – at plaseri ábyrgd og skyld á røttum stað.

Ferð eftir ferð hava fólk – m.a. úr javnaðarflokkinum – sett fram ta hugsan, at hetta var neyðugt. Men enn hómost ikki so mikið sum ein ábending um, at ein slík sjálvsuppgærd er á veg.

Bara hetta er í sjálvum sær ógvuliga hættisligt. Líka so ring – kanska verri – er tann vanvirðing fyrri fólkaræðinum og fyrri fjøldini, sum hetta avdúkar. Tey, sum t.d. valdu javnaðarflokkin, hava eina kenslu av, at tað fremvegis skal trúttast niður í tey, at tað vóru flogvit, sum stýrdu hesum landi í 70' og 80' árunum, tá tað í roynd og veru vóru politiskir krotusmiðir, sum hvørki høvdu hylling á vinnu ella búskapi. Kritikarin, sum dyrgir eftir perestrojka, fær einki burtur úr uttan – arrogant gleps ella paranoidar knivstungusagnir.

Tann søguliga myndin verður helst sum frá liður – sum ofta í slíkum forðum – meira fjøltátt. Vist kann vera á danskan gjaldoyrapolitikk, avleiðingarnar av tí nýggju heimsmýndini, sum Gorbátjov íbirti, prísfall osfr. Palleba var eingin hetja, men átti – við síni fjákutu Dallas-trá – sín lut í gongdini.

Tað stendur kortini fast, at teir politikarar, sum tóku røður í hond fyrst í 70' árunum, vóru tann unga, hugfloygda intelligentsian. Farið var tíðarskeiðið við teimum gomlu, gráu afturhaldskroppunum. Nú varð stungió út í kortið av nýggjum – og morgunglæman lá yvir okkara fámenta landi. Politikkur var at vilja!

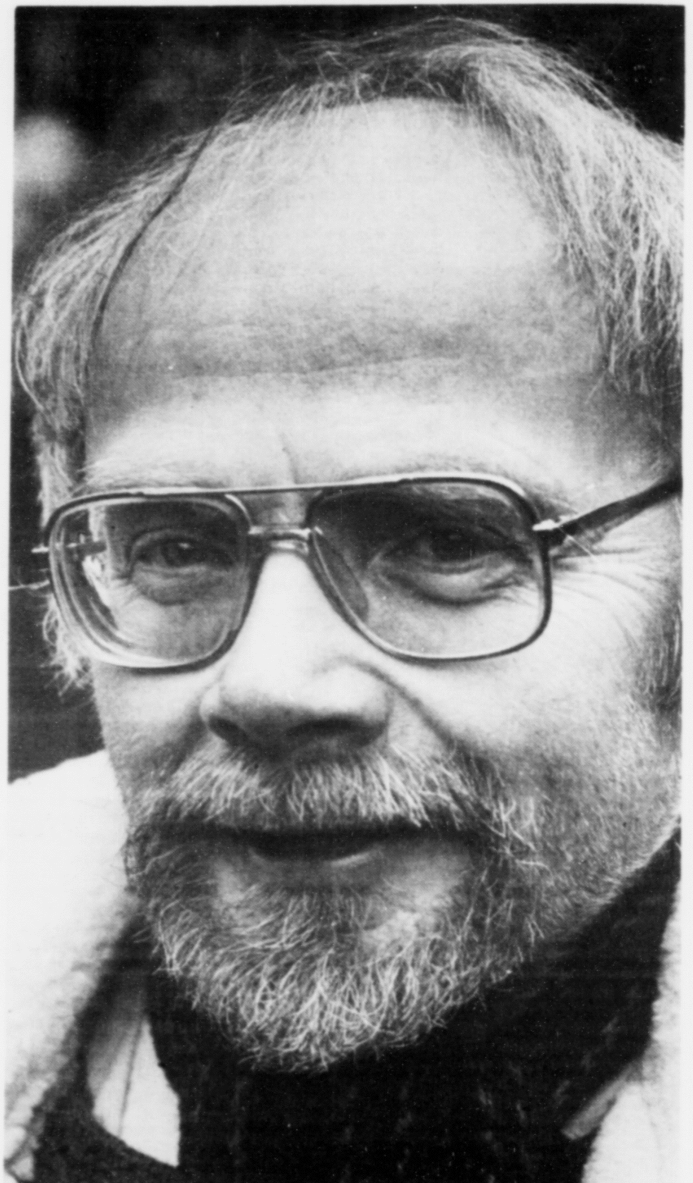
Tjúgu ár aftaná lá alt í sori. Og helst er tað hetta, sum ger sjálvsásannanina til eitt so svárt tak. At tá tær bjørtu Palme-hetjurnar

sluppu fram, var okkara fólk fyrri sínum størsta bakasti nakrantíð. Tað ger uppgerðina líka so pinufulla sum alneyðuga.

EIN KREPPA er í roynd og veru eitt slag av ávaring. Í sjálvari sær nýtist hon ikki at vera hættislig. Tað er tá ið tann rakti ikki skilir hana, at hon verður vandamikil við lit. Um tann rakti fatar meiningina við henni og brúkar hana við skili, kann hann fáa so stóra nýttu burtur úr henni, at hann kann koma á fótur aftur. Fyrirtæytimar fyrri tí røttu kreppufatanini eru – ikki arrogansa og undanfærslur – men eginleikar sum eyðmykt, innlit, umhugsni – og dirvi til at viðganga egin brek. Tá ið henda kreppufatanin er til staðar, kunnu undurverk henda.

Her kann vera hóskandi at brúka eina – einfalt uppsetta – mynd úr freudskari sálarterapi. Tann sjúki, hvørs fløkjur verða raktar upp, fær knappliga avlop og kreftir. Íti hann ásanannar síni mistøk, lætnar samvitskubitið. Tá kann tað merkiliga henda, at hann sær, at hann – hómost mistøk, ábyrgdarloysi, ómoral – eigir virðir. Og at hann, gangandi eftir tí nýggja sjálvsásannanarvegnum, kann økja um hesi virðir.

EG SKAL royna at dýpa, hvat her verður meint við. Um mangar feroyskar politikarar og vinnulivsmenn frá 70' og 80' árunum kann sigast, at teir mintu um arrogantar kongar, sum ikki kundu góðtaka nakað, sum ikki var stórt og glæsilið. Ídnaðardepilín á Sundi, risatrolararnir, Klaksvík undir glasi – hesar hugmyndir spegla aftur eina næstan saddamska megalomani. Samstundis van-

virdu hesi somu fólk øll tey mongu, sum upp igjøgnum tíðina við treiskni, dugnaskapi og sparni høvdu skapt og umsitið tær smáu eindimar. Sum takkarløn fyrri sitt samfelagsvarðveitandi arbeiði fingur tey oman yvir seg eina mvg-skipan, sum var líka so óneyðug sum hon var skaðilig. At henda skipan lá fólkaflakkinum so nógv á hjarta, sigur eitt sindur um tann hugmyndafrøðiliga ruðuleika, sum vit hava livað í hesum tíðarskeiði.

Tær saddamsku risaætlanirnar hjá Hans Mortensen, Atla Dam og øðrum fóru í sor – og tóku okkara litla og viðbrekna land við sær. Tær smáu eindimar, sum hesir menn hvørki sóu ella virdu, eru enn millum okkara og virka framvegis – saman við nøkrum fáum vælriknum stórvirkjum. Roykivirkir, ídnaðarvirkir, bakari, prentsmiðjur, setivirkir osfr. Smá arbeiðs-pláss, við frá 5 upp til 30

fólkum, umsitin av dugnaligum, sparnum og litillátnum leiðarum. Hesi fólk eru saltið í okkara samfelag. Frá teimum streymar tann kjarni av dugnaskapi og morali, sum í dag peikar frameftir. Tey eru prógv um, at hóast javnaðarflokksins arrogant planbúskapur og fólkaflakksins glamourvinnuliv raplaðu sum báblístorm, so ber ikki til at siga, at feringurin dumpaði.

Her er nakað, sum má undra tann uttanveltaða eygleiðaran. Tann nýggi flokkurin – Verkamannafylkingin – setti ein mann út í Tinganes at royna at útvega nýggi arbeiðs-pláss. Helst var hetta ein misskiljing, tí eftir at tann planbúskaparliga skútan er endaliga kollsigld, má tann dynamikkur, sum skapar arbeiðs-pláss, koma frá fólkinum. Tað ein ráðharri kann gera, er at lætta um og beina fyrri forðingum. Ívaleyrt er hetta ikki bara lætt. Men nøkur ting eru so

sjálvsøgd og liggja so beint fyrri fótunum, at tað er ringt at skilja, at tey ikki langt síðani eru gjørd.

Eg skal nevna eitt dømi. Vit hava í Føroyum tvey bryggjarí, sum framleiða øl – og kunnu kappas við útlandsk virkir hvat dygd viðvirkir. Men einki átti at verði til hindurs fyrri, at hesi ella onnur virkir framleiddu rúsdrekka, eitt nú whisky, cognac osfr. Eg spurdi ein dagin ein dugnaligan vinnulivsmann, hví eingin fór í holt við hetta. Svárið var:

– Eg kundi sjálvur hugsað mær at gjørt tað. Men eg sleppi ikki. Lógin forðar fyrri ti.

Til hetta er at siga: Er tað so, so má tann lógin burtur – og tað straks. Óli Jacobsen fær í løtuni lón fyrri at beina fyrri nettup slíkum forðingum. Bara í einum hugskoti sum hesum liggja kanska goymd eini 100 arbeiðs-pláss.

Hví er hetta ikki gjørt?